

**Vrouweninvloed in het literaire veld.
De medewerking van vrouwen aan katholieke Vlaamse
tijdschriften, weekbladen en kranten (1900-1940)**

Doctoraal proefschrift, UGent, 2005

Geraldine Reymenants, coördinator onderzoek en studies,
Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen, Brussel

“Laat ons malkander eens goed verstaan. Het gedacht van ons Vlaamsche volk met een degelijk tijdschrift, van algemeen belang, op de hoogte der buitenlandsche tijdschriften, te bedeeën, heb ik opgevat, - vóór ik Vliebergh zelfs met den naam kende, - Tegen alle moeilijkheden in heb ik dit gedacht doorgedreven, ten koste zelfs van mijne gezondheid, die er onder geleden heeft, en nog lijdt. Ik beken volgeerne, en heb het bij alle gelegenheid en op alle manieren bekend gemaakt, dat ik zonder Vlieberghs hulp tot mijn doel niet geraakt ware; maar dit belet niet dat het initiatief van mij uitgegaan zij en dat ik mijn rol in de zaak zoo versta: dat de leiding, de richting, mij toekomen. Ik ben de eigenaarster der Dietsche Warande; het contract met Siffer heb ik onderteeënd; dus valt de verantwoordelijkheid der zaak, niet alleen onder geldelijk oogpunt, maar ook onder zedelijk oogpunt, voornamelijk op mij, des te meer daar ik de kwijtbrieftjes moet teekenen.”⁽¹⁾

Dit zelfbewuste standpunt is van Marie Elisabeth Belpaire, een vooraanstaand katholiek letterkundige, mecenas en voorvechtster van vrouwenemancipatie uit Antwerpen. De brief was bestemd voor de Leuvense hoogleraar Lodewijk Scharpé; het onderwerp ervan was het literair-cultureel tijdschrift *Dietsche Warande en Belfort*.

Portret van Marie Elisabeth Belpaire, een lino-snede door Anco Wigboldus (Uit: Dietsche Warande en Belfort, 26 januari 1926)

In het voorjaar van 1898 had Belpaire samen met priester-dichter August Cuppens de geheime kring Eigen Leven opgericht met het oog op het zichtbaarder maken van het katholieke aspect van de Vlaamse Beweging, die volgens hen al te zeer werd opgeëist door de liberalen. Tot de Eerste Wereldoorlog zou de kring, waartoe vooraanstaande katholieke intellectuelen behoorden, zowel op politiek en sociaal als op cultureel vlak een niet onbelangrijke rol spelen in de (katholieke) Vlaamse beweging. Een van de eerste verwezenlijkingen ervan was de samensmelting van de tijdschriften *Dietsche Warande* (1855-1899) en *Het Belfort* (1886-1899) tot *Dietsche Warande en Belfort*, waarvan het eerste nummer verscheen op 15 januari 1900. Precies omdat het tijdschrift voortvloeide uit Eigen Leven, dat Cuppens en zij in het leven hadden geroepen, zag Belpaire zichzelf als de ziel van de onderneming en wilde ze het beheer van het tijdschrift in eigen handen houden.⁽²⁾ Overigens meende ze dat redactiesecretaris Emiel Vliebergh en zijn rechterhand Scharpé er alle voordeel bij hadden om de verantwoordelijkheid aan haar over te laten. Zij was immers “eene vrouw, onafhankelijke, onverantwoordelijk, buiten en boven de politieke partijen, ik kan niemand betrekken”.⁽³⁾

De meeste letterkundige vrouwen schrijven te weinig⁽⁴⁾

Belpaires machtspositie was veeleer uniek in het toenmalige Vlaamse literaire veld. Vrouwen waren sinds de 19e eeuw weliswaar in toenemende mate actief geworden als (professioneel) auteur, maar ze vertegenwoordigden vooralsnog slechts een kleine minderheid en ze slaagden er bovendien slechts zelden in een centrale positie in het literaire veld in te nemen. Verklaringen daarvoor liggen vooral vervat in de maatschappelijke genderverhoudingen die ook op het functioneren van vrouwelijke auteurs een nadelige invloed uitoefenden. Dat Belpaire er wél in slaagde een belangrijke rol te spelen, was te danken aan haar economisch, sociaal, cultureel en symbolisch kapitaal én aan haar inzicht in de toenmalige genderverhoudingen, wat er onder andere toe leidde dat ze de beeldvorming rond haar persoon vakkundig regisseerde om op die manier het negatieve symbolisch kapitaal dat haar vrouw-zijn betekende te compenseren.

Belpaire vervulde ontegensprekelijk een voorbeeldfunctie voor (jonge) vrouwen die een carrière als auteur ambieerden. Zij heeft deze vrouwen onvermoeid aangemoedigd om hun talenten te ontplooien, zij stelde ‘haar’ tijdschrift voor hen open en zij trad op als mecenas van (vrouwelijke) schrijvers. Het is dus niet verwonderlijk dat *Dietsche Warande en Belfort* tussen 1900 en 1940 nogal wat bijdragen van vrouwelijke auteurs publiceerde: vrouwen maakten in die periode ongeveer tien procent uit van het totale aantal medewerkers. Daarmee deed het tijdschrift het heel wat beter dan de meeste andere katholieke én vrijzinnige literair-culturele tijdschriften die toen verschenen. In *Vlaamse Arbeid* (1905-1930) bijvoorbeeld vormden vrouwen zo’n zes procent van het aantal

medewerkers; in andere tijdschriften was het aandeel van vrouwen bijna verwaarloosbaar. In de meeste tijdschriften waren vrouwelijke medewerkers niet alleen ondervertegenwoordigd; hun medewerking was ook vaker eenmalig en dus minder structureel dan die van mannen en ze vervulden geen leidende functies. In een onderzoek naar de positie van vrouwen in het katholieke Vlaamse literaire veld in de periode 1900-1940 en naar de (gegenderde) machtsmechanismen die in dat veld werkzaam waren, moeten Belpaire en in tweede instantie *Dietsche Warande en Belfort* wegens de voortrekkersrol die zij speelden dan ook noodzakelijkerwijze centraal staan.

Gender: een nuttige categorie voor historisch-literaire en sociologische analyse

Mijn proefschrift ⁽⁵⁾ wil een institutionele of structuralistische analyse bieden van de medewerking van vrouwen aan katholieke Vlaamse literair-culturele tijdschriften, algemene weekbladen en oorlogskranten. Het beslaat de periode eind 19e eeuw-1940, met 1900 als symbolische begindatum, omdat dat jaar *Dietsche Warande en Belfort* van start ging. Voor de periode 1900-1914 en 1918-1940 staan negen katholieke Vlaamse literair-culturele tijdschriften centraal: *Jong Dietschland* (1898-1914), *Dietsche Warande en Belfort* (1900-nu), *De Groene Linde* (1905-1906), *Vlaamsche Arbeid* (1905-1930), *De Pelgrim* (1929-1931), *De Tijdstroom* (1930-1934), *Volk* (1935-1941), *Kultuurleven* (1930-nu) en *Streven* (1931-nu). Voor het interbellum werd daarnaast ook verkennend onderzoek gedaan naar de algemene katholieke weekbladen *Het Vlaamsche Land* (1919-1926), *Hooger Leven* (1927-1938), *Jong Dietschland* (1927-1935) en *Nieuw Vlaanderen* (1934-1944). Omdat de publicatie van alle literair-culturele tijdschriften bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog werd opgeschort, heb ik voor de oorlogperiode vooral gefocust op vier katholieke en katholiek geïnspireerde Vlaamse kranten die achter het IJzerfront en in de diaspora verschenen, namelijk *De Belgische Standaard* (De Panne, 1915-1919), *De Stem uit België* (Londen, 1914-1919), *De Vlaamsche Stem* (Amsterdam, 1915-1916) en *Vrij België* (Den Haag, 1915-1918).

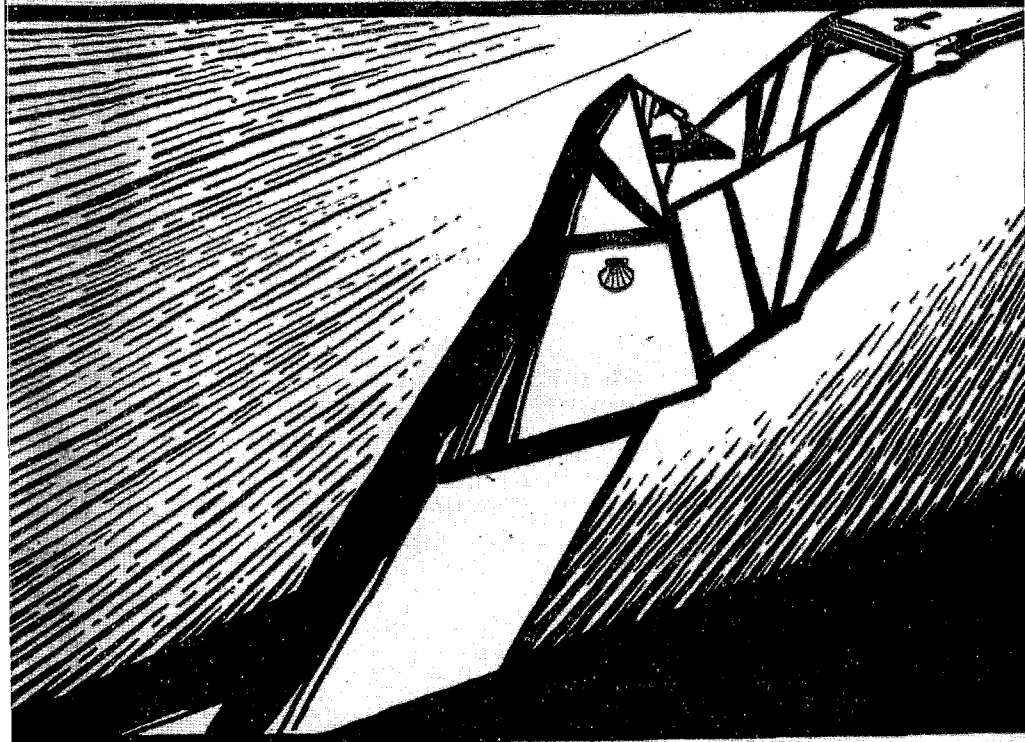
Mijn onderzoek naar de positie van vrouwelijke auteurs in die periodieken en kranten is toegespitst op drie vragen. Ten eerste ga ik na hoe individuele vrouwelijke auteurs zich bewogen in het katholieke Vlaamse literaire veld. Aan de hand van een databank van hun bijdragen in katholieke Vlaamse periodieken heb ik zowel het persoonlijke traject van vrouwelijke auteurs als hun literair traject in kaart gebracht en geanalyseerd. Ten tweede stel ik de vraag hoe veldinterne en -externe factoren het functioneren van vrouwelijke auteurs bepalen. Oefenden de positie en positiebepalingen van tijdschriften, weekbladen en kranten een invloed uit op de publicatiemogelijkheden van vrouwen en op hun positie in het literaire veld? Interne factoren waren nauw verbonden met externe, zoals het heersende genderdiscours en historische en

Dietsche Warande

XXXVIe Jaargang

No 1

Januari 1926

en

Belfort

- R. Jochs -

Cover van Dietsche Warande en Belfort, 26 januari 1926

maatschappelijke ontwikkelingen. Ten derde onderzoek ik hoe vrouwelijke auteurs zich ten opzichte van elkaar verhielden. Vanuit de hypothese dat er tussen vrouwelijke auteurs contacten zouden bestaan hebben, ben ik nagegaan op welke niveaus die zich situeerden en welk doel ze dienden of wat de functie ervan was.

Het methodologisch kader van mijn onderzoek heb ik ontleend aan Pierre Bourdieu, wiens veldtheorie een mogelijkheid biedt om de structuur van het literaire veld en de relatieve afwezigheid en perifere positie van vrouwen erin te analyseren. Feministische onderzoekers hebben zich Bourdieus sleutelconcepten veld, habitus en kapitaal recent toegeëigend om de maatschappelijke positie van vrouwen te verklaren. In *La domination masculine* (1998) stelt Bourdieu, in navolging van bijvoorbeeld Joan Scott, dat mannelijke dominantie een van de meest fundamentele structurende principes is in de sociale ruimte en dat als dusdanig niet alleen de objectieve structuren van het veld gegendert zijn, maar dat ook de cognitieve en subjectieve structuren van actoren in het veld, dit is hun denk-, perceptie- en handelingsschema's, de invloed van gender ondergaan. Vrouwen worden hierdoor als het ware veroordeeld tot de positie van outsider, wat enerzijds hun deelname aan de 'strijd' in het veld bemoeilijkt, maar wat anderzijds ook kan worden uitgespeeld als een voordeel. De praktijk van vrouwen moet dan ook op een gediversifieerde manier worden benaderd.

Een eerste doelstelling van mijn proefschrift was vrouwelijke auteurs die meewerkten aan katholieke Vlaamse periodieken opgraven en hun werk inventariseren. Ik wou ze een gezicht of een geschiedenis geven en in die zin was mijn onderzoek een vorm van 'herstory'. Omdat mijn proefschrift de ideale - en misschien de enige - gelegenheid vormt om deze schrijfsters voor het voetlicht te brengen, heb ik ervoor geopteerd om vrij uitvoerig en gedetailleerd te werk te gaan in de beschrijvingen van het traject van vrouwelijke auteurs, zelfs al waren de gegevens terzake - om verschillende redenen - onvolledig.

Een beschrijving van de ervaringen van vrouwen mag en kan echter niet de enige doelstelling zijn. Het is niet voldoende om de (perifere) positie van vrouwen in het katholieke Vlaamse literaire veld vast te stellen. Tegelijk moet men zich afvragen hoe genderhiërarchieën daar tot stand komen, welke processen ertoe leiden, wat de oorzaken en de gevolgen ervan zijn. Dergelijke vragen leiden noodzakelijk naar een onderzoek naar het belang en de constructie van macht in het maatschappelijke gebeuren en bijgevolg naar een introductie van gender als analytische categorie (vgl. Joan Scott). Het empirische luik van mijn proefschrift werd daarom gevolgd door een (gender)theoretische reflectie op of een terugkoppeling naar een of meerdere aspecten van vrouwelijk schrijverschap, i.c. de medewerking van vrouwen aan katholieke Vlaamse tijdschriften, weekbladen en kranten. Enkele van de belangrijkste besluiten licht ik hieronder toe.

Posities en positiebepalingen in het literaire veld

De medewerking van vrouwen aan literair-culturele tijdschriften en de vaststelling dat vrouwen aan bepaalde tijdschriften opmerkelijk meer meewerkten dan aan andere, heb ik verklaard door een analyse van de structuur van het literaire veld, waarbij ik mij vooral heb gericht op het onderscheid tussen gebonden en ongebonden programmatistische tijdschriften, dit is de mate waarin een tijdschrift zich in zijn kritische praktijk liet leiden door ideologische, of politiek-sociale, dan wel door poëtische principes. Zowel de gebonden als de ongebonden tijdschriften hanteerden in hun redactionele praktijk het dominante genderdiscours, maar ze belichtten daarvan een ander aspect. In de gebonden tijdschriften, die zich inschreven in het katholieke en Vlaamsgezinde discours terzake, stond de rol van vrouwen in de maatschappij als moeder, echtgenote en opvoedster centraal, wat volgens mij de medewerking van vrouwelijke auteurs positief beïnvloedde. In de ongebonden tijdschriften primeerden de veeleer negatieve visie op vrouwelijk schrijverschap en de (mannelijk geconnoteerde) opvattingen over grote kunst en literatuur en over genialiteit, wat de medewerking van vrouwen aan die tijdschriften veeleer tegenwerkte.

Ook de positie die de afzonderlijke tijdschriften in het literaire veld innamen, beïnvloedde de medewerking van vrouwen. Tijdschriften die de symbolische macht bezaten, i.c. *Dietsche Warande en Belfort*, verdedigden de literaire dominante ideologie, de opvatting dat literatuur in de eerste plaats een ethische doelstelling had. Ze boden in principe de voorwaarden voor en de rechtvaardiging van vrouwelijk schrijverschap. Vrouwelijke auteurs bevonden zich door hun status van schrijvende, dit is werkende vrouw in een marginale maatschappelijke positie. Hun doorbreking van de traditionele gendergrenzen werd daarom alleen aanvaard als zij hun 'natuurlijke' bestemming (het moederschap) niet uit het oog verloren en vanuit dat standpunt literatuur bedreven, waardoor zij meewerkten aan de verwezenlijking van de ethische doelstelling van literatuur. Indien zij daadwerkelijk aan die eisen tegemoet kwamen, waren vrouwelijke auteurs verzekerd van de lofbetuigingen van orthodoxe collega-schrijvers en van het publiek en kregen zij een forum in betreffende media.

Nieuwkomers die een plaats of erkenning wilden veroveren in het katholieke literaire veld (bijvoorbeeld *Vlaamsche Arbeid*, *De Groene Linde*, *De Tijdstroom* en *Volk*) stelden de dominante opvatting in vraag. Een daarvan afwijkend en dus risicovol standpunt innemen, zo stelt Bourdieu, was het voorrecht van actoren die over een aanzienlijk kapitaal beschikten. Vrouwen, die doorgaans minder kapitaal hadden, voelden er weinig voor om hun veilige en gegarandeerde positie in het veld op te geven door een positiebepaling tegen. Bovendien vereiste deelname aan de strijd een zeker engagement, waartoe vrouwen niet in staat waren, omdat zij door hun positie van outsider het geloof in het spel (de 'illusio') niet deelden. Vrouwen verkozen daarom de strategie van de onafhankelijkheid boven die van de aansluiting. Ze bewogen zich dan ook

Mej. Belpaire.

Gij zijt de goede hovenierster van een schoone Vlaamsche Warande!

Een warande die bloeit en groent nevens de stoere toren van het oude Belfort waarin de oude ziel, de zingende ziel van Vlaanderen slaapt.

En gij plant en gij zoekt steeds naar versche bloemen, en de Warande is opengebloeid tot een vreugdevolle rijkdom van kleuren, als een processie die uitgaat in de zomerzon.

Het is een feest. 't is een zielekermis. En hoevele zielen hebben zich niet verheugd met de bloemen te plukken, de geuren te genieten van uw werk dat ge zacht maar steeds volhoudend hebt verricht. En de bloemen geurden op naar den hoogen toren waarin de zingende ziel van Vlaanderen slaapt. Ze gingen op als een offerande, als een reukwerk in den avond, als om de klokke, de zingende, maar slapende ziel, te verlokken en haar wakker te maken. Nog jubelt de klokke niet, maar wij allen hebben reeds de eerste huivering door heur bronzen wanden hooren gaan.

En wij hopen, heel Vlaanderen hoopt, dat eens de zingende ziel weer wakker worden en dan jubelen en juichen zal over Vlaanderen, waarin Gij uwe rijke Warande als een edel sieraad van Vlaamschen geest en schoonheid hebt doen bloeien.

En vooral dank ik U, dat gij goede hovenierster mij toegelaten hebt een bloemeken te komen planten in dien schoonen hof. Dat heb ik met fierheid gedaan en ik ben er danig blij om! Nogmaals dank, en nog vele jaren aan uw werk van Vlaamschen geest en schoonheid.

Uw Felix Timmermans.

*Ode van Felix Timmermans aan Marie Elisabeth Belpaire
(Uit: Dietsche Warande en Belfort, 26 januari 1926)*

veeleer in de marge van progressieve literaire stromingen, wat niet belette dat zij in de tijdschriften van die bewegingen publiceerden, maar wat wel verhinderde dat zij daarin een centrale plaats innamen.

De medewerking van vrouwelijke auteurs aan algemene weekbladen werd eveneens beïnvloed door de positie van die bladen in het literaire veld. Omdat het veeleer populaire, commerciële bladen waren, behoorden ze tot wat Bourdieu het subveld van de grootschalige productie noemt, waardoor ze niet autonoom waren en economische winst hun belangrijkste streefdoel was. Om zoveel mogelijk winst te maken, moest een zo groot mogelijk publiek worden aangesproken. Van potentiële vrouwelijke lezers werd verwacht dat zij vooral zouden zijn geïnteresseerd in artikels die aansloten bij hun leefwereld; vrouwelijke auteurs werden geacht het best geschikt te zijn om daarover te schrijven. Veelal werd daarom een aparte vrouwenrubriek in het leven

geroepen, die aan vrouwelijke auteurs meteen de beste garantie bood op publicatiemogelijkheid, maar die tevens zorgde voor een 'gettoïsering' van vrouwelijke auteurs, van vrouwelijke lezers en van onderwerpen die met vrouwen te maken hadden.

De politiek-sociale positiebepaling van kranten en het genderdiscours waarin die kranten zich inschreven, veeleer dan een zogenaamd gebrek aan mannelijke 'schrijfkrachten', was ook tijdens de Eerste Wereldoorlog bepalend voor de medewerking van vrouwen aan die kranten. In de beeldvorming over vrouwen werden hun nieuwe activiteiten in de arbeidssfeer en de belangrijke economische rol die ze als dusdanig vervulden grotendeels genegeerd. Vrouwen werden in de eerste plaats gerepresenteerd in hun zorgende, ondersteunende, lijdende en rouwende functie. Vooral de rol van vrouwen als moeders werd onderstreept en hun moederschap werd symbolisch: vrouwen als moeders van de natie. Hierdoor werd aan vrouwen een rol toegekend in de ideologische reproductie en het voortbestaan van de natie en werden zij dus rechtstreeks bij de (mannelijke) oorlog betrokken. De consensus over de rol van vrouwen was nagenoeg algemeen, zowel onder mannen als onder vrouwen, en vooral in de oorlogvoerende landen.

Een van de belangrijkste doelstellingen van de kranten die ik heb bestudeerd, was het aanwakkeren van de strijd lust van de soldaten en het hooghouden van het moreel van de Belgische bevolking. Vrouwen waren volgens het moeders-van-de-natiediscours de ideale vertolkers van dergelijke patriottistische boodschappen en het was wellicht mede daarom dat zij in de kranten een forum kregen. In hun bijdragen lieten ze overigens geen onpatriottische stem horen: ze schreven over hun gevoelens van eenzaamheid, wanhoop, lijden en rouw en ze benadrukten steeds hun verzorgende en ondersteunende rol in dienst van de soldaten en het vaderland. 'Egoïstische' eisen (feminisme, emancipatie of pacifisme) kwamen uiterst zelden aan bod.

Vertrekkend van een concept 'vrouwencultuur' als een bewuste poging om door en voor vrouwen een forum te creëren voor culturele productie, politieke actie en steun, heb ik tot slot de relaties tussen vrouwelijke auteurs onderling in het katholieke Vlaamse literaire veld geanalyseerd, waarbij ik drie niveaus heb onderscheiden: persoonlijke, vaak intieme vriendschappen tussen vrouwen; informele en veeleer formele verenigingen van vrouwelijke auteurs en ten slotte literaire vrouwencircuits of reële en virtuele netwerken van vrouwelijke auteurs. Omdat vrouwen zich vaak in eenzelfde perifere positie in het literaire veld bevonden, waren deze drie vormen van relaties zeer belangrijk voor het verkrijgen van emotionele, instrumentele en materiële steun. Niet verwonderlijk werd de meest centrale positie in het netwerk van vrouwelijke auteurs in het katholieke literaire veld ingenomen door Belpaire, wat zij te danken had aan haar actie op het vlak van meisjesonderwijs en vrouwenorganisaties en natuurlijk vooral aan het feit dat zij eigenares en redactielid van *Dietsche Warande en Belfort* was, wat haar in staat stelde op te treden als bemiddelaar en mecenas.

'De invloed der vrouw is de beslissende invloed' (6)

Een institutionele of structuralistische benadering van het literaire veld kan leiden tot een beeld van vrouwelijke auteurs die waren gebonden aan en werden bepaald en begrensd door het discours over vrouwen en vrouwelijk schrijverschap enerzijds en door de positie en positiebepalingen van periodieken anderzijds. De mogelijkheden van vrouwen om binnen die grenzen op te treden als handelende subjecten is ogenschijnlijk klein. Toch meent ook Bourdieu - tegen de beschuldiging in als zou zijn veldtheorie deterministisch zijn - dat er in de praktijk van (vrouwelijke) actoren wel degelijk ruimte is voor strategische keuzes en bewuste besluitvorming. In mijn proefschrift wordt dat terdege aangetoond door de casus Belpaire, die door bewust nadenken over het eigen handelen erin slaagde om een grote (symbolische) macht te verwerken. Ook andere auteurs, zoals Stephanie Claes-Vetter, Thilda Deckers, Alice Nahon en Jeanne de Bruyn, dachten na over genderdiscours en genderverhoudingen en lieten zowel in hun discours als in hun praktijk tegenstrijdige geluiden horen, die tegelijk wijzen op een inpassing in en een verzet tegen de heersende cultuur.

In mijn proefschrift hoop ik aldus te hebben aangetoond dat de praktijk van vrouwelijke auteurs, hun positie en positiebepalingen moeten worden gezien als positieve strategieën om binnen een sociale structuur, waarin vrouwelijkheid nadelig is, of binnen de grenzen die hen van buitenaf worden opgelegd, vorm te geven aan hun eigen leven. Vrouwelijke auteurs zijn met andere woorden bewuste, actieve subjecten, maar zij worden - net als mannen - tegelijk bepaald door sociale, politieke en historische constellaties en ontwikkelingen. En dát maakt een onderzoek naar (de praktijk van) vrouwen net zo interessant en verrassend.

- (1) KADOC, Archief Emiel Vliebergh, bewaargaving Davidsfonds, M.E. Belpaire aan L. Scharpé (23 november 1899), DEV 501 II.
- (2) KADOC, Archief Emiel Vliebergh, bewaargaving Davidsfonds, M.E. Belpaire aan E. Vliebergh (27 november 1899), DEV 501 II.
- (3) KADOC, Archief Emiel Vliebergh, bewaargaving Davidsfonds, M.E. Belpaire aan L. Scharpé en E. Vliebergh (25 november 1899), DEV 501 II.
- (4) Vgl. "Ik was bezig aan een roman "Bente, een boek der Vriendschap [sic]" maar zal dit werk waarschijnlijk niet afmaken, om redenen van persoonlijke aard. Ik ben bezig aan "Parsifal" maar zal dit werk nog een jaar of drie laten liggen. Het is niet erg, de meeste letterkundige vrouwen schrijven te veel, er moeten er ook zijn die te weinig uitgeven." AMVC-Letterenhuis, Archief Stephanie Claes-Vetter (C2638/B1), Aanteekeningen van ondergeschikt belang (bijlage bij: S. Claes-Vetter aan A. Boni (7 mei 1947)), nr. 8303/12.
- (5) Doctoraal proefschrift, UGent, 2005.
- (6) M.E. BELPAIRE, *Vrouweninvloed*, Antwerpen: De Nederlandsche Boekhandel, 1903, p. 24.

Bibliografie

- BOURDIEU, P., *La domination masculine*, Paris: Seuil, 1998.
- SCOTT, J.W., *Gender: A Useful Category of Historical Analysis*. In: SCOTT, J.W., *Gender and the Politics of History*, New York: Columbia University Press, 1999 (2e druk), p. 28-50.